

Overvåkingen i Mjøsvassdraget

Av Odd Henning Stuen

Odd Henning Stuen er prosjektleder/daglig leder i Vassdragsforbundet for Mjøsa med tilløpselver.

Innlegg på seminar i Vannforeningen 6. november 2007.

Sammendrag

Forurensningssituasjonen i Mjøsvassdraget er systematisk overvåket i nærmere 40 år. Overvåkingen gjennomføres i dag av Vassdragsforbundet for Mjøsa med tilløpselver, en ideell stiftelse basert på frivillig medlemskap og med stor lokal deltagelse og stort lokalt engasjement. Forbundets aktivitet er finansiert gjennom bidrag fra staten, kommunene, fylkeskommunene, industribedrifter og støtte-medlemmer.

Kort historisk tilbakeblikk

Forurensningene av Mjøsa på 1960- og 70-tallet forandret det biologiske samspillet i innsjøen dramatisk. Hyp-pige algeoppblomstringer i hovedvannmassene og langs strendene førte til en rekke problemer for brukerne av vannet. Ved gjennomføringen av Mjøsaksjonen på siste halvdel av 1970-tallet maktet man å stoppe og redusere forurensningstilførselene. Ved ytterligere tiltak på 1980- og 90-tallet ble vannkvaliteten i Mjøsa betydelig forbedret. I dag karakteriseres den biologiske tilstanden i Norges største innsjø som nær akseptabel.

Først på 70-tallet ble det opprettet et styringsorgan for overvåking av vannkvaliteten i Mjøsa med tilløpselver. Overvåkingen var ledd i et landsomfattende statlig overvåkingsprogram på vannforurensning. NIVA ble engasjert til årlige undersøkelser. Slik fikk vi en dokumentasjon på endringene i vannkvaliteten før, under og etter Mjøsaksjonen.

Vassdragsforbundet

Vassdragsforbundet for Mjøsa med tilløpselver ble stiftet 31. mars 2003, og er en oppfølging av den nevnte Mjøsovervåkingen. Dagens organisering har sin opprinnelse i 1996 da Staten reduserte sitt engasjement i den nasjonale landsomfattende overvåkingen og ønsket et større lokalt engasjement, både organisatorisk og økonomisk.

Initiativet til dannelsen av Vassdragsforbundet kom delvis fra styringsgruppen for Mjøsovervåkingen og fra Staten i brev til Fylkesmennene i Hedmark og Oppland i 2001, ved å signalisere sitt ønske om en ny overvåkingsmodell tilpasset EUs "Rammedirektiv for vann" og prin-

sippet om at forurenser betaler, også for kontroll og overvåking av sine vassdragsressurser.

Vassdragsforbundet er en ideell stiftelse med disse medlemmene: 20 kommuner rundt Mjøsa og i Gudbrandsdalen, Fylkesmennene i Oppland og Hedmark, Fylkeskommunene i de to fylkene, Mjøsregulanten (GLB) og 42 næringslivsbedrifter og frivillige organisasjoner med Mjøs-tilknytning.

Vassdragsforbundets styre består av 3 representanter fra kommunene, 3 fra de øvrige medlemmene, 1 fra regulantene (GLB), 1 fra fylkeskommunene og 2 fra Fylkesmennene. Styreleder velges tradisjonelt blant kommunerepresentantene. Daglig leder er styrets sekretær.

Vassdragsforbundet for Mjøsa med tilløpselver har oppgaver knyttet til følgende områder:

- Finansiere, gjennomføre og rapportere årlig tilstandsovervåking.
- Fastsette miljømål for Mjøsa og tilløpselvene.
- Foreslå tiltak for at miljømålene kan nås.
- Koordinere og samordne andre undersøkelser i vassdraget.
- Drive informasjons- og motivasjonsarbeid.
- Forestå spesielle undersøkelser etter behov.

For mer informasjon vises til vår hjemmeside (www.vassdragsforbundet.no).

*Forsker Jarl Eivind Løvik ved NIVA-Østlandsavdelingen tar vannprøver i Mjøsa.
Foto: Odd Henning Stuen*

Finansiering

Tilstandsovervåking er den mest kostnadskrevenne oppgaven for forbundet og bør i hovedsak bekostes av forurenseren (lokal bosetting og næringslivet). Ut i fra vassdragets nasjonale betydning ser vi det også som rimelig at overvåkingen støttes med statlige tilskudd. Og vi har fulgt statens signaler fra 2001 (se innledningen) og fått på beina et spleiselag med rundt regnet 1/3 i statlige bidrag, 1/3 fra kommunene og 1/3 fra industri-bedrifter/næringsliv. Årlig budsjett har vært ca 1,8 millioner kr.

En mer detaljert oversikt presenterer bidragsyterne:

- Midler til lokal overvåking fra SFT (via Fylkesmannen i Hedmark).
- Skjønnsmidler fra Fylkesmennene i Oppland og Hedmark.
- Midler fra kommunene (kr-beløp pr innbygger).
- Midler fra fylkeskommunene ("rund sum").
- Midler fra bedrifter/industri (overvåkingsandel + medlemsavgift).
- Støttemedlemskap (foreninger/interesseorganisasjoner).

Hvorfor overvåking?

Gjennom overvåkingen i Mjøsvassdraget har vi fått unike tidsserier av en rekke parametere.

Dette er viktig å videreføre i et eller annet omfang. Hensikten med overvåkingen er å registrere vannkvaliteten og forurensningsgraden av næringsalter i Mjøsa. Vi vil følge utviklingen over tid i viktige vannkjemiske variabler, mengde og sammensetning av plante- og dyreplank-

ton, samt peke på mulige årsaker til eventuelle endringer. Videre skal forurensningsgraden beskrives og klassifisering av tilstanden skal foretas i viktige deler av de ti største tilløpselvene. Overvåkingen skal så vidt mulig gi grunnlag for spesifikk informasjon vedrørende utslipp av boligkloakk, utslipp fra landbruk, industri osv. I seks av disse elvene skal årlig transport av fosfor og nitrogen beregnes. Situasjonen med hensyn til fekal forurensning i Mjøsas øvre vannlag skal dokumenteres. Resultatene holdes opp mot fastsatte miljømål.

Overvåkingsprogram

Overvåkingen av Mjøsvassdraget omfatter kjemiske og biologiske undersøkelser i Mjøsa og de ti største tilløpselvene. Parametrene er siktedyp, vannfarge, temperatur, Tot-P, Tot-N, NO₃, pH, alkalitet, konduktivitet, turbiditet, silisium, TOC, klorofyll-a, arter og mengde av planteplankton, arter og mengde av krepsdyrplankton, mysis, koliforme bakterier, E. coli og totalantall bakterier.

Programmet kan beskrives med følgende fire delområder:

- Overvåking av Mjøsas hovedvannmasser (Skreia).
- Overvåking av vannkvaliteten ved 3 (4) andre innsjøstasjoner.
- Hygienisk/bakteriologisk undersøkelse i sjiktet 0 – 30 m i Mjøsa.
- Undersøkelse av konsentrasjoner og transport av P og N, samt biologiske feltobservasjoner (begroing og bunndyr) i de 6 (10) største elvene.

Resultatene rapporteres i en sammenfattet kortversjon og i en omfattende årsrapport/datarapport. Man kan også følge med fortløpende i NIVAs *AquaMonitor*.

Annen overvåking i Mjøsvassdraget

Handlingsprogrammet for Mjøsa er et samarbeid mellom Statens forensningstilsyn (SFT), Fylkesmennene i Hedmark og Oppland, Mattilsynet, Nasjonalt folkehelseinstitutt og Vassdragsforbundet for Mjøsa med tilløpselver. Programmet innebærer et betydelig antall millioner kroner årlig til undersøkelser i og rundt Mjøsa. De ulike tiltakene som settes i gang, koordineres av SFT. I handlingsplanen fokuseres det på miljøgifter i fisk og sedimenter, atmosfærisk transport og miljøgifter i luft, vurdering av kilder til miljøgifter, kontroll av virksomheter og nye vurderinger av kostholdsråd.

Ut over dette trekker vi fram noen andre eksempler. Lokal overvåking har vært - og vil bli gjennomført av kommuner, i sideelver til Lågen og i "Fase I"-vannområdet Hunnselva.

Industribedrifter er pålagt overvåkingsansvar i forbindelse med konsesjoner eller oppryddingsaksjoner. Forskningsinstitusjoner som NIVA og Veterinærinstituttet gjennomfører bl.a. henholdsvis sediment- og fiskeundersøkelser. Prosjektet "Bedre bruk av fiskeressursene i regulerte vassdrag i Oppland" driver fiskeribiologiske etterundersøkelser i regulerte vassdrag.

Sluttord

Det er liten tvil om at overvåking av Mjøsvassdraget også vil skje i "Vanndirektivets tidsalder". Med direktivet følger i tillegg nye oppgaver. Vi involveres nå i den lokale og regionale vannforvaltningen som informasjons-/kunnskapsformidler, sekretariat for et "Fase I"-vannområde (Hunnselva) og kan trolig etter hvert bli basisen i et vannområdeutvalg for hele Mjøsvassdraget.

Vassdragsforbundet for Mjøsa med tilløpselver bør kunne være modell for en framtidig organisering også for andre norske vassdrag med vekt på lokal styring, lokal finansiering, koordinering og engasjement.